

ΑΓΓΕΛΟΣ Π. ΜΑΤΘΑΙΟΥ

Παρατηρήσεις εις έκδεδομένα Ἀττικά ψηφίσματα
(5ο τεῦχος)

Στὸ 5ο τεῦχος τῶν *Παρατηρήσεων εἰς έκδεδομένα Ἀττικά ψηφίσματα* σχολιάζεται τὸ ψήφισμα IG II² 133.

Οἱ ἀριθμοὶ τῶν 9' μὲ ἔντονα (μαῦρα) στοιχεῖα δηλώνουν τοὺς σχολιαζομένους στίχους τῆς ἐπιγραφῆς.

Τὸ ψήφισμα IG II² 133 εἶναι τιμητικὸ ὑπὲρ τοῦ Σηστίου Φιλίσκου Λύκου χρονολογούμενο ἀσφαλῶς τὸ 355/4 π.Χ., βάσει τοῦ ὀνόματος τοῦ γραμματέως τῆς βουλῆς (πρβλ. IG II² 130.4, 132.19-20). Ὁ Φιλίσκος τιμᾶται μὲ προξενία καὶ εὐεργεσία ἀπὸ τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων, διότι προσέφερε τὶς ὑπηρεσίες του στοὺς Ἀθηναίους (στίχ. 9-12), μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ μία σημαντικὴ, ἢ ὁποία δυστυχῶς σῴζεται ἐλλιπῶς:

Στοιχ. 30

ἐπ[ειδὴ Φιλίσκος ἀνὴρ ἀγ]-
10 [α]θὸς ἐγένετο [περὶ τὸν δῆμον τὸν Ἀθην]-
αίων μηνύσας τ[.18.]
ον.

11-12 Γιὰ τὸν νοῦν τῶν ἐλλειπόντων ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν σύνταξη τῆς μετοχῆς μηνύσας πρβλ. Θουκ. 8, 39.3: μῆ... αἰ... νῆες... μηνύσωσι τοῖς ἐν τῇ Σάμῳ τὸν ἐπίπλουον αὐτῶν· ἐπίσης τὸ ψήφισμα περὶ τοῦ Παριανοῦ (πολίτου τοῦ Παρίου) Φανοκρίτου IG II² 29.11-13: ἐπειδὴ π[α|ρ]ήγγελε τοῖς στρατηγοῖς περὶ [τῶν] | [ν]εῶν τῷ παράπλο.

Ὁ H. Sauppe¹ ἐπρότεινε τὴν συμπλήρωση τ[ὸν τῶν Βυζαντίων στόλ]ον, ἐνῶ ὁ Fr. Hiller von Gaertringen τ[ὴν τῶν Βυζαντίων ἔφοδ]ον. Καὶ οἱ δύο συμπληρώσεις προϋποθέτουν εὐθεῖα πολεμικὴ δραστηριότητα μόνον τῶν Βυζαντίων ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων, ἢ ὁποία ὅμως δὲν εἶναι γνωστὴ ἀπὸ ἄλλες πηγές. Ὁ Διόδωρος Σικελιώτης (16, 21.2) παραδίδει ὅτι οἱ Βυζάντιοι ἀπὸ κοινοῦ μὲ τοὺς Χίους καὶ τοὺς Ροδίους καὶ τοὺς συμμάχους των ἐπᾶνδρῶσαν στόλο καὶ κατέλαβαν τὴν Ἴμβρο καὶ τὴν Λῆμνον· κατόπιν ἐστράφησαν ἐναντίον τῆς Σάμου λεηλάτησαν τὴν ὑπαιθρο χώρα καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν πόλη ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης: οἱ δὲ Χῖοι καὶ Ῥόδιοι καὶ Βυζάντιοι μετὰ τῶν συμμάχων ἑκατὸν ναῦς πληρώσαντες Ἴμβρον μὲν καὶ Λῆμνον οὕσας Ἀθηναίων ἐπόρθησαν, ἐπὶ δὲ Σάμον πολλῇ δυνάμει στρατεύσαντες τὴν μὲν χώραν ἐδήωσαν, τὴν δὲ πόλιν ἐπολιόρκουν

Εὐχαριστῶ πολὺ τὸν Γιώργο Παπαδόπουλο, τὴν Γεωργία Μαλούχου καὶ τὴν Ἑλένη Ζαββοῦ, διότι ἐδιάβασαν τὸ χειρόγραφο τοῦ κειμένου καὶ μοῦ ἔκαναν χρήσιμες παρατηρήσεις.

1. Sauppe, *Nach. d. Gött. Gesell. d. Wiss.* 20 März 1867, 151ff. (non vidi).

κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν· πολλὰς δὲ καὶ ἄλλας νήσους οὖσας ὑπ' Ἀθηναίους κακοποιήσαντες χρήματα ἤθροισαν εἰς τὰς τοῦ πολέμου χρείας.

Οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ Ἴφικράτης, Τιμόθεος καὶ Χάρης συνένωσαν τοὺς στόλους των μὲ σκοπὸν νὰ ἐπιτεθοῦν ἐναντίον τῆς πόλεως τῶν Βυζαντίων. Οἱ ἀντίπαλες συμμαχικὲς δυνάμεις ἔλυσαν τὴν πολιορκία τῆς Σάμου καὶ ἔσπευσαν νὰ βοηθήσουν τοὺς Βυζαντίους (Διοδ. Σικ. 16, 21.3): οἱ δὲ τῶν Ἀθηναίων στρατηγοὶ πάντες ἀθροισθέντες τὸ μὲν πρῶτον ἐπεβάλλοντο πολιορκῆσαι τὴν τῶν Βυζαντίων πόλιν, μετὰ δὲ ταῦτα τῶν Χίων καὶ τῶν συμμάχων τὴν μὲν πολιορκίαν τῆς Σάμου λυσάντων, ἐπὶ δὲ τὴν βοήθειαν τοῖς Βυζαντίοις τρεπομένων συνηθροίσθησαν πάντες οἱ στόλοι περὶ τὸν Ἑλλήσποντον.

Ὁ Διόδωρος λέγει ὅτι οἱ ἀντίπαλοι στόλοι συναντήθηκαν στὸν Ἑλλήσποντο, ἀλλὰ ἡ κακοκαρία δὲν ἐπέτρεψε νὰ γίνῃ ναυμαχία. Ὁ Πολύαινος (3, 9.29)² μεταφέρει τὴν σκηνὴν στὰ Ἔμβατα τῆς Ἐρυθραίας.³

Λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸν ὀνομαζόμενον⁴ συμμαχικὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων δὲν τὸν διεξήγαγαν μόνοι οἱ Βυζαντίοι καὶ κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ Διοδώρου ὅτι οἱ Χῖοι καὶ οἱ λοιποὶ σύμμαχοι τῶν Βυζαντίων ἔλυσαν τὴν πολιορκία τῆς Σάμου καὶ σπεύδοντας νὰ βοηθήσουν τοὺς Βυζαντίους ἔπλευσαν στὸν Ἑλλήσποντο, ὅπου βρισκόταν καὶ ὁ στόλος τῶν Ἀθηναίων προτείνω τὴν ἐξῆς συμπλήρωσις: τ[ὸν τῶν πολεμίων ἔφορμ]ον⁵ γιὰ τὴν συμπλήρωσις πρβλ. Θουκ. 4, 27.1: Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τοὺς μὲν πρῶτους φύλακας, οἷς ἐπέδραμον, εὐθύς διαφθείρουσιν ἔν τε ταῖς εὐναῖς ἔτι καὶ ἀναλαμβάνοντας τὰ ὄπλα, λαθόντες τὴν ἀπόβασιν, οἰομένων αὐτῶν τὰς ναῦς κατὰ τὸ ἔθος ἐς ἔφορμον τῆς νυκτὸς πλεῖν. 3, 76.1: Τῆς δὲ στάσεως ἐν τούτῳ οὖσης τετάρτη ἢ πέμπτη ἡμέρᾳ μετὰ τὴν τῶν ἀνδρῶν ἐς τὴν νῆσον διακομιδὴν αἱ ἐκ τῆς Κυλλήνης Πελοποννησίων νῆες, μετὰ τὸν ἐκ τῆς Ἰωνίας πλοῦν ἔφορμοι οὖσαι, παραγίγνονται τρεῖς καὶ πεντήκοντα. Ἡ σημασία τῆς λ. ἔφορμος ἐδῶ εἶναι τὸ ἔφορμεῖν πρὸς ἐπιτήρησιν τοῦ ἐχθροῦ, ἢ θέσις ἢν κατέχουσιν τὰ τῶν πολεμίων πλοῖα (*LSJ*^ρ: *lying at anchor so as to watch an enemy*) (πρβλ. τὴν λ. ἐφόρμησιν, Θουκ. 2, 89.9).

Ἡ προτεινόμενη συμπλήρωσις ἰσχύει καὶ στὴν περίπτωσι πού οἱ στόλοι δὲν βρέθηκαν στὸν Ἑλλήσποντο, ἀλλὰ στὰ Ἔμβατα κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ Πολυαίνου.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει πιθανῶς τότε (περὶ τὸν Ἑλλήσποντο ἢ τὰ Ἔμβατα) ὁ Φιλίσκος ἐμήνυσε ἐγκαίρως στοὺς Ἀθηναίους στρατηγοὺς πού ἐστάθμευε ὁ ἐχθρικὸς στόλος. Παρόμοια

2. Πολυαίν. 3.9.29: Ἴφικράτης προδοσίας δίκην ἔφευγεν, Ἄριστοφῶν καὶ Χάρης ἐδίωκον· αἰτία δὲ ἦν ὅτι ἄρα περὶ Ἔμβατα δυνάμενος ἐλεῖν τοὺς πολεμίους οὐ διενουμάχησεν.

3. Ὁ A. Schäffer, *Demosthenes und seine Zeit*, Leipzig 1885, P 170 note 1 καὶ ὁ J. Buckler, *Aegean Greece in the Fourth Century B.C.*, Leiden 2003, 382, ἀκολουθοῦν τὸν Πολύαινο.

4. Διοδ. Σικ. 16, 7.3, 21.1, 22.2.

5. Ἡ συμπλήρωσις τ[ὸν πολεμίων ναύσταθμ]ον ἀπαιτεῖ τὴν ἀπουσία τοῦ ὀριστικοῦ ἄρθρου τῆς γενικῆς πολεμίων, πρᾶγμα ὄχι ἀδύνατον ἀλλὰ ἀσύνηθες, πρβλ. Θουκ. 8, 68.4: χαλεπὸν γὰρ ἦν τὸν Ἀθηναίων δῆμον ἐπ' ἔτει ἑκατοστῶ μάλιστα ἐπειδὴ οἱ τύραννοι κατελύθησαν ἐλευθερίας παῦσαι πρβλ. Ξεν. *Ἰππαρχ.* 7, 1: πολὺ μέντοι τὸν Ἀθηναίων Ἰππαρχον διαφέρειν δεῖ· γιὰ τὸν λόγον αὐτὸ καὶ δὲν τὴν προκρίνω. Γιὰ τὴν συμπλήρωσις τῆς λ. ναύσταθμον πρβλ. Θουκ. 3, 6.2: τὸ δὲ περὶ τὰ στρατόπεδα οὐ πολὺ κατεῖχον οἱ Ἀθηναῖοι, ναύσταθμον δὲ μᾶλλον ἦν αὐτοῖς πλοίων καὶ ἀγορὰ ἢ Μαλέα· 6, 49.4: ναύσταθμον δὲ ἐπαναχωρήσαντας καὶ ἐφορμηθέντας Μέγαρον ἔφη χρῆναι ποιεῖσθαι, ἃ ἦν ἐρῆμα, ἀπέχοντα Συρακουσῶν οὔτε πλοῦν πολὺν οὔτε ὁδόν.

περίπτωση ἀπονομῆς τιμῶν πρὸς ξένο, ἐπειδὴ προσέφερε τὶς ὑπηρεσίες του πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἐν σχέσει πρὸς ναυτικές ἐπιχειρήσεις τῶν τελευταίων εἶναι τὸ προαναφερθὲν τιμητικὸ ψηφίσμα ὑπὲρ τοῦ Φανοκρίτου (*IG II² 29*) χρονολογούμενο τὸ 387/6 π.Χ.⁶

Ἐκτὸς τῶν τιμῶν ποὺ ἀπονέμει στὸν Φιλίσκο ὁ δῆμος μετὰ τὴν πρόσκληση στὸ πρυτανεῖον ἐπὶ ξένια ὀρίζονται καὶ τὰ ἐξῆς:

20 [ἐπαινέσαι δὲ Φι]-
 λίσκον καὶ καλέσα[ι ἐπὶ ξένια εἰς τὸ π]-
 ρυτανεῖο[ν] εἰς αὐ[ρ]ι[ον· ἐπιμελεῖσθαι]
 δὲ Φιλίσκου τὸν λι[.]14. Ἄ]-
 θηναίων ἐν Ἑλλησπόν[τῳ καὶ τοὺς ἄρχ]-
 25 οντας τοὺς ἐν Ἑλλησπ[όντῳ].

23 τὸν λι[.]14. Ἄ]]θηναίων· τὰ δύο ἀρχικὰ γράμματα ἀνήκουν στὸν τίτλο Ἀθηναίου ἀξιωματοῦχου στὸν Ἑλλησποντο ποὺ τοῦ δίδεται ἐντολὴ νὰ φροντίζη ἐὰν θέλη κάτι ὁ Φιλίσκος. Ὁ Sauppe⁷ συμπλήρωσε τὸν λι[μενόφρουρον τὸν Ἄ]]θηναίων, ἐνῶ στὸ *LSJ*⁹ ὑπὸ τὸ λῆμμα λιμενοφύλαξ, προτείνεται ἡ συμπλήρωση τὸν λι[μενοφυλακοῦντα(?) Ἄ]]θηναίων. Καθ' ὅσον γνωρίζω, καὶ οἱ δύο λέξεις δὲν μαρτυροῦνται. Ὁ A. Wilhelm συμπλήρωσε τὸν αἰ[εῖ στρατηγοῦντα]⁸ παραβάλλοντας τὸ ἐξῆς χωρίον τοῦ Διονυσίου Ἀλικαρνασσεῶς, *Πρὸς Ἄμμ.* I 9: ἔπειτα διεξελθῶν (Φιλόχορος) ὀλίγα τὰ μεταξὺ γενόμενα τίθησι ταυτί· περὶ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον Χαλκιδέων τῶν ἐπὶ Θράκης θλιβομένων τῶ πολέμῳ καὶ πρεσβευσαμένων Ἀθήναζε, Χαρίδημον αὐτοῖς ἔπεμψαν οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἐν Ἑλλησπόντῳ στρατηγόν.

Στις 10.12.2009 ἐπανεξέτασα⁹ τὸν 23ο στίχο τοῦ ψηφίσματος. Μετὰ τὸ Λ σώζεται κάθετη κεραία (ἔνα γιῶτα) στὸ μέσον τοῦ στίχου καὶ ἐπάνω ἀπὸ τὸ Π τοῦ ἐπομένου στίχου (24). Μετὰ τὸ Ι σώζεται ἀχνὸ μεγάλο μέρος ἐνὸς Μ. Ἀκολουθῶς προτείνω τὴν συμπλήρωση:

τὸν λιμ[έναρχον τὸν τῶν Ἄ]]θηναίων ἐν Ἑλλησπόν[τῳ].

Τὸ οὐσιαστικὸ λιμέναρχος¹⁰ μαρτυρεῖται σὲ ἐπιγραφὴ τῶν Θεσπιῶν τοῦ 3ου αἰ. π.Χ., βλ. *SEG 23, 271.72* (Θεσπιαί, 3ος αἰ. π.Χ.)¹¹ πρβλ. ἐπίσης καὶ τὸ ἐπίθετο τῆς Ἀφροδίτης στὸ

6. Τὴν ὁμοιότητα ἐπισημαίνει ἤδη ὁ J. Kirchner στὰ σχόλια τοῦ ψηφίσματος.

7. Ὁ.π. σημ. 1.

8. Wilhelm, *Anz. Wien* 1947, 197. Γιὰ τὴν μορφή αἰεῖ πρβλ. *IG II² 109.14, 116.12, 287.10*.

9. Ὁ λίθος ἐκτίθεται στὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο (ΕΑΜ Γλυπτὰ 1474). Εὐχαριστῶ τὴν φίλη Ἑλένη Κουρίνου, τότε ἔφορο τῆς Συλλογῆς Γλυπτῶν τοῦ Μουσείου, διότι διευκόλυνε μὲ κάθε τρόπο τὴν ἐργασία μου.

10. Μαρτυρεῖται καὶ κύριο ὄνομα Λιμέναρχος, *IG IX 2, 1228* (Θεσσαλία, 3ος αἰ. π.Χ.) καὶ Ἀλκίφρ. *Ἐπιστ.* (ed. M. A. Schepers) I, 20, 1. Τὴν ὑπόδειξη ὀφείλω στὴν Γεωργία Μαλούχου καὶ τὴν εὐχαριστῶ πολὺ.

11. Ἀπαντᾷ καὶ ἡ μορφή λιμενάρχης, *SEG 43, 616* (Συρακοῦσαι 3ος/4ος αἰ. μ.Χ.) καὶ στὴν Ἔφεσο, *I.Ephesos 558.1*, στίχ. 7-8 (Ρωμαϊκῶν χρόνων).

τιμητικὸ ψήφισμα τῶν Λευκαδίων (200-190 π.Χ.) ὑπὲρ τοῦ Μεσσηνίου γλύπτου Δαμοφῶντος, *IG IX² 4*, 1475.9-10, 23-24: Λιμεναρχίς (-ίδος).¹²

12. Ὀλιγώτερο πιθανὴ μοῦ φαίνεται ἡ συμπλήρωση: τὸν λιμ[εναρχοῦντα ἀεὶ ἸΑ][θηναίων, ἐπειδὴ τὸ ρῆμα μαρτυρεῖται στοὺς ὑστέρους χρόνους, βλ. *IG VII 1826* (Κρευσίς, Ρωμαϊκῶν χρόνων): Δέκμος Στερτίνιος Εἰσίω | λιμεναρχήσας δις | Διοσκούροιν κα τῆ πόλι· *SEG 41*, 661.5-6 (Ρόδος, 2ος/3ος μ.Χ.): λιμεναρχήσ[αντα φιλοδό]ξως, ἀντιταμειύσ[αντα] καὶ *SEG 34*, 1093.5-6 (Ἐφεσος, 2ος/3ος μ.Χ.): λιμεναρχήσαντα, παιδονομήσαντα.